

Rielke Bogaert & Kim Van Ammel
Universiteit Gent
Contact: Rielke.bogaert@ugent.be
Kim.VanAmmel@ugent.be

Betere en meer gemotiveerde begrijpende lezers in de klas? Van onderzoeksbevindingen naar concrete handvatten voor de praktijk

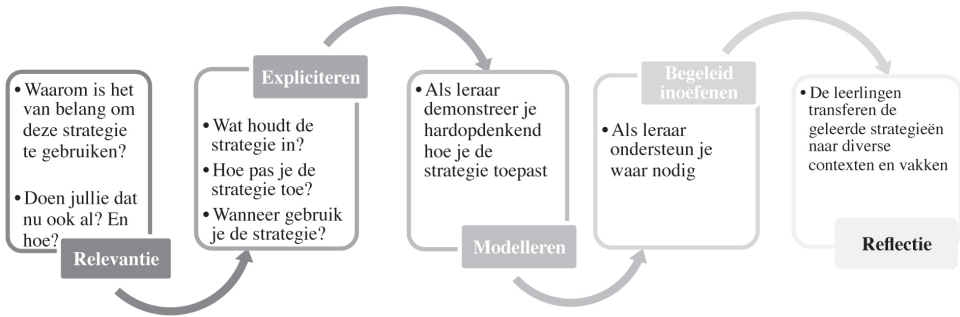
1. Inleiding

Verontrustende berichten over de dalende begrijpende leesvaardigheden en dalende leesmotivatie van onze leerlingen zijn alomtegenwoordig in de media, zowel voor het lager als het secundair onderwijs. Maar hoe kunnen we daar nu als leraar op inspelen? Recent wetenschappelijk onderzoek schuift onder meer expliciete strategie-instructie en het bevorderen van autonome leesmotivatie naar voor. In deze bijdrage worden recente onderzoeksresultaten toegelicht en geconcretiseerd aan de hand van twee wetenschappelijk onderbouwde begrijpende leesprogramma's, *ProjectExpert* (doelgroep: tweede graad beroepssecundair onderwijs) en *Iedereen Leesatleet* (doelgroep: derde graad lager onderwijs).

2. Effectieve begrijpende leesdidactiek

2.1. Leesstrategie-instructie

Binnen de onderzoeksliteratuur wordt expliciete strategie-instructie veelvuldig als effectieve aanpak voor begrijpend leesonderwijs aangehaald (Gajria & Jitendra 2016; Pilonieta et al. 2019; Pyle et al. 2017). Bij expliciete strategie-instructie leert de leraar stapsgewijs en gedetailleerd een repertoire aan leesstrategieën aan. Meer specifiek bestaat expliciete strategie-instructie volgens het *gradual release of responsibility model* uit de volgende vijf stappen (Duke et al. 2011; Fisher & Frey 2014; Rogiers et al. 2020; zie: Figuur 1):

Figuur 1 – Vijfstappenmodel van expliciete instructie volgens Rogiers et al. (2020).

In de eerste stap focust de leraar op het belang van leesstrategieën en op welke manier de leerlingen deze leesstrategieën reeds kennen en toepassen voor, tijdens en na het lezen van een tekst. Tijdens de tweede stap legt de leraar uit (a) wat een bepaalde strategie inhoudt, (b) hoe je de strategie toepast en (c) wanneer je de strategie het beste toepast. Bij de derde stap modelleert of demonstreert de leraar hoe je de strategie toepast door hardop nadenkend het eigen denk- en leesproces bloot te leggen. Bij de vierde stap is het de beurt aan de leerlingen om de geleerde strategieën zelf in te oefenen. Tijdens deze oefenmomenten biedt de leraar, waar nodig, ondersteuning die is afgestemd op de specifieke noden van de leerlingen. Tot slot leren de leerlingen in de vijfde stap de strategieën niet enkel toe te passen tijdens de begrijpende leesles, maar ook binnen andere contexten (bv. lezen in de vrije tijd) en vakken (bv. Mens en Maatschappij) waarin teksten een belangrijke rol spelen.

2.2. Leesmotivatie bevorderen

Ook het bevorderen van leesmotivatie wordt in de literatuur besproken als een effectieve aanpak voor begrijpend leesonderwijs, meer specifiek ‘autonome leesmotivatie’ (Joseph et al. 2016; Retelsdorf et al. 2011). Autonome leesmotivatie staat voor lezen omwille van het plezier of het belang dat je aan lezen verbindt. Leesmotivatie is dan ook niet los te koppelen van leesbegrip (De Naeghel et al. 2012; Rogiers et al. 2020). Volgens de Zelfdeterminatietheorie kan je autonome leesmotivatie bevorderen door in te zetten op de drie psychologische basisbehoeften (Ryan & Deci 2020):

1. Autonomie
2. VerBondenheid
3. Competentie

‘Autonomie-ondersteunend lesgeven’ houdt in dat leerlingen het gevoel hebben dat ze zelf aan de basis liggen of initiator zijn van hun eigen gedrag. De leraar kan inzetten op autonomie door bijvoorbeeld keuzes aan te bieden. Daarnaast is het ook van

belang dat leerlingen het gevoel hebben erbij te horen. De leraar kan inspelen op de psychologische basisbehoefte van ‘verbondenheid’ door zelf een warme, bezorgde en geïnteresseerde houding aan te nemen ten aanzien van leerlingen. Maar ook door het creëren van een veilig en warm klaklimaat waarin de onderlinge verbondenheid tussen de leerlingen wordt gestimuleerd. Tot slot is het belangrijk dat leerlingen het gevoel hebben dat ze voldoende bekwaam zijn en hun capaciteiten op een gepaste wijze kunnen inzetten. ‘Inzetten op competentie’ kan bijvoorbeeld door leesstrategieën expliciet aan te leren, zoals hierboven beschreven.

3. In de praktijk: *ProjectExpert* en *Iedereen Leesatleet*

Onder meer op basis van de recente onderzoeksresultaten omtrent effectieve aanpakken voor begrijpend leesonderwijs zoals hierboven toegelicht, werden twee begrijpende leesprogramma’s ontwikkeld: *ProjectExpert* (tweede graad beroepssecundair onderwijs, bso; Van Ammel 2021; Van Ammel et al. 2021) en *Iedereen Leesatleet* (derde graad lager onderwijs; Bogaert et al. 2021). Hieronder wordt toegelicht hoe expliciete strategie-instructie en het bevorderen van autonome leesmotivatie concreet vorm krijgen binnen deze leesprogramma’s.

3.1. *Leesstrategie-instructie*

Afgestemd op de specifieke noden van elke doelgroep (lager onderwijs of bso), werd gekozen voor een specifiek repertoire aan leesstrategieën dat leerlingen kunnen toepassen voor, tijdens en na het lezen van een tekst. De strategieën zijn onder andere: ‘de tekst scannen voor het lezen’ (vooruitblikken), ‘bewaken van het leesbegrip’, ‘herstelstrategieën inzetten’ (bv. herlezen, betekenis van moeilijke woorden achterhalen) en ‘vragen stellen tijdens het lezen’. *ProjectExpert* en *Iedereen Leesatleet* hanteren beide het vijfstappenplan (Duke et al. 2011; Fisher & Frey 2014; Rogiers et al. 2020).

Ter illustratie wordt hieronder het stappenplan toegepast op de leesstrategie ‘vooruitblikken’ die in beide leesprogramma’s aan bod komt.

Stap 1 – Bij *Iedereen Leesatleet* start de les met de tweeminutentest (zie: Figuur 2). Zo kunnen de leerlingen op een speelse wijze ervaren waarom het belangrijk is om vooruit te blikken bij het lezen van een tekst: *Wie heeft eerst alles doorgelezen / wie niet? Wat was het voordeel om eerst alles door te lezen?* Daarnaast peilt de leraar bij stap 1 naar het gebruik van de leesstrategie: *Wat doen jullie eerst als jullie een tekst krijgen om te lezen? Hoe beginnen jullie daaraan?*

DE 2 MINUTEN TEST

1. Schrijf je naam op dit blad.
2. Lees **alle** vragen eerst goed door.
3. Hoeveel is $(155:5)+349$?
4. Schrijf drie Franse woorden op.
5. Hoeveel foute woorden staan er in deze zin: "Vindt je de banaan lekker, of geeft je hem liver gelijk aan de swarte sjimpansees?"
6. Teken een vierkant, teken in dat vierkant een cirkel en in die cirkel een vraagteken.
7. Schrijf minimum 5 landen op.
8. Schrijf drie tv-programma's op waar je graag naar kijkt.
9. Los op: $63\ 900 : 6 =$
10. Jij hebt geluk dat je eerst alle opdrachten gelezen hebt, want alle opdrachten die je gelezen hebt, hoef je niet te maken of te doen. Je hebt dus enkel vraag 1 opgelost en daarna mag je wachten tot de 2 minuten om zijn.

Figuur 2 – Tweeminutentest.

Stap 2 – De stap ‘expliciteren’ wordt bij beide leesprogramma’s vormgegeven aan de hand van een instructievideo waarin stapsgewijs wordt uitgelegd wat de strategie inhoudt en hoe en wanneer je de strategie kan toepassen. De leerlingen krijgen deze toe te passen stappen daarna nogmaals gevisualiseerd aan de hand van een strategiekaart (zie: Figuur 3 en 4).

7

VOOR het lezen

Vooruitblikken

- 1 Bekijk de titel, tussentitel(s) en afbeeldingen
- 2 Waarover kan deze tekst gaan? Waarom denk je dat?
- 3 Waaraan doet dit je denken? Wat weet je hier al over?

Figuur 3 – Strategiekaart *ProjectExpert*.

VOORUITBLIKKEN

Dit doe ik voor / tijdens / na het lezen

Stap 1: Bekijk de titel, tussentitel(s) en afbeeldingen.

Stap 2: Waarover kan deze tekst gaan? Waarom denk je dat?

Stap 3: Waaraan doet dit je denken? Wat weet je hier al over?

Leesatleet - UGent

Figuur 4 – Strategiekaart *Iedereen Leesatleet*.

Stap 3 – Bij deze stap demonstreert de leraar zelf hardop hoe je de strategie toepast. Dat kan als volgt:

	We lezen de tekst 'Meneer alleseter'. Eerst ga ik de titels, tussentitels en afbeeldingen bekijken. Zo hoop ik te ontdekken waarover de tekst zal gaan. Dit zal mij helpen om de tekst beter te begrijpen. Wie kan de titel en tussentitel voorlezen?
	De titel is: Meneer Alleseter at alles, zelfs een vliegtuig. De tussentitels zijn: smakelijk, tot 1kg metaal per optreden en het menu van Meneer Alleseter.
	Oké, en wat zien we op de afbeeldingen?
	Een man die een wiel opeet en een vliegtuigje.
	Nu vraag ik mij af waarover deze tekst zou kunnen gaan. Ik denk dat de tekst zal gaan over iemand die een vliegtuig at, want dat staat in de titel en op de tweede afbeelding. Wat denk jij?
	Volgens mij gaat de tekst ook nog over wat hij nog meer eet, want in de laatste tussentitel gaat het over zijn menu.
	En wat zou de eerste tussentitel willen zeggen?
	Ik denk dat de tekst ook zal gaan over of hij dat lekker vindt of niet.
	Oké, dat kan. De volgende stap op onze strategiekaart is: Waaraan doet je dit denken? Wat weet je hier al over? Ik weet er precies nog niet zo veel over.
	Ik heb ook nog nooit gehoord van deze man. Maar het verbaast mij dat iemand een vliegtuig kan opeten. Zou dat echt zo zijn?
	Ik weet het niet. Zou zijn maag dat wel aankunnen? Zijn lichaam moet wel heel speciaal zijn.
	Dat is waar.
	Hopelijk komen we tijdens het lezen meer te weten over meneer alleseter en of hij effectief een vliegtuig heeft opgegeten. We zijn nu klaar met voorspellen en kunnen starten met het lezen van de tekst.

Figuur 5 – Voorbeeld modelleren strategie 'voorblikken'.

Stap 4 – Na het modelleren, krijgen de leerlingen de kans om de geleerde strategie zelf in te oefenen in duo's. De leraar ondersteunt, waar nodig. De handleiding van beide leesprogramma's bevat tips om deze begeleiding vorm te geven. Zo kan de leraar bij groepjes die moeilijkheden ervaren het filmpje opnieuw tonen, samen een aantal stappen terugkeren in het stappenplan of nogmaals de strategie modelleren.

Stap 5 – Bij deze stap reflecteren de leerlingen over hoe de strategieën kunnen worden gebruikt in andere contexten of vakken (zie: Figuur 6). De leerlingen brengen ook een eigen tekst mee (bv. een tekst uit een ander vak of uit de vrije tijd) om de geleerde strategieën te transfereren naar andere contexten.

11

Deze tactiek heb ik ook al in andere lessen gebruikt:

_____

In welke les heb je dit gebruikt?

_____

Hoe heb je het gebruikt?

_____

_____

_____

_____

15

De geleerde tactieken zal ik zeker kunnen gebruiken bij... (andere situaties, vakken)

_____

_____

_____

Hoe zou je dit dan gebruiken?

_____

_____

_____

Figuur 6 – Voorbeeld reflectiekaartjes.

3.2. Leesmotivatie bevorderen

Binnen beide leesprogramma's wordt ingezet op het bevorderen van de autonome leesmotivatie. Bij zowel *ProjectExpert* als bij *Iedereen Leesatleet* wordt ingespeeld op de psychologische basisbehoefte 'autonomie' door de leerlingen te laten kiezen uit verschillende interessante teksten die zijn afgestemd op hun leeswereld. Om tegemoet te komen aan de behoefte 'verbondenheid' lezen de leerlingen teksten in groepjes van twee. Ten slotte wordt ingespeeld op de behoefte 'competentie' via het aanleren van een repertoire aan leesstrategieën, het aanbieden van teksten met een geschikte moeilijkheidsgraad en consistentie in lesstructuur en afspraken.

4. Conclusie

Zowel 'expliciete instructie in een repertoire aan leesstrategieën' als 'inzetten op autonome leesmotivatie' zijn effectieve methodieken om het leesbegrip en de leesmotivatie van leerlingen te bevorderen. *ProjectExpert* en *Iedereen Leesatleet* tonen hoe deze onderzoeksbevindingen vertaald kunnen worden naar concrete handvatten voor de lespraktijk.

Referenties

- Bogaert, R., E. Merchie & H. Van Keer (2020). “The impact of a tier 1 intervention on fifth and sixth graders’ reading comprehension, reading strategy use, and reading motivation”. In: *Stage-1 manuscript submitted for the special issue of Learning Disability Quarterly on Registered Reports*.
- De Naeghel, J., H. Van Keer, M. Vansteenkiste & Y. Rosseel (2012). “The relation between elementary students’ recreational and academic reading motivation, reading frequency, engagement, and comprehension: A self-determination theory perspective”. In: *Journal of Educational Psychology*, 104 (4), p. 1006-1021.
- Duke, N.K., D.P. Pearson, S.L. Strachan & A.K. Billman (2011). ‘Essential elements of fostering and teaching reading comprehension’. In: S.J. Samuels & A.E. Farstrup (eds.). *What Research Has to Say About Reading Instruction*. Newark, DE: International Reading Association, p. 51-93.
- Fisher, D. & N. Frey (2014). *Better learning through structured teaching: A framework for the gradual release of responsibility*. Alexandria, USA: ASCD.
- Gajria, M. & A.K. Jitendra (2016). ‘Effective Strategies for Developing Reading Comprehension’. In: R. Schiff & R.M. Joshi (eds.). *Interventions in Learning Disabilities. A Handbook on Systematic Training Programs for Individuals with Learning Disabilities*. Switzerland: Springer International Publishing, p. 119-137.
- Joseph, L.M., S. Alber-Morgan, J. Cullen & C. Rouse (2016). “The Effects of Self-Questioning on Reading Comprehension: A Literature Review”. In: *Reading and Writing Quarterly*, 32 (2), p. 152-173.
- Pilonieta, P., J. Hathaway, A. Medina & A. Casto (2019). “The impact of explicit comprehension strategy instruction on first- and second-grade at-risk students”. In: *Journal of Education*, 199 (3), p. 128-141.
- Pyle, N., A.C. Vasquez, B. Lignugaris/Kraft, S.L. Gillam, D.R. Reutzel, A. Olszewski & D. Pyle (2017). “Effects of expository text structure interventions on comprehension: A meta-analysis”. In: *Reading Research Quarterly*, 52 (4), p. 469-501.
- Retelsdorf, J., O. Köller & J. Möller (2011). “On the effects of motivation on reading performance growth in secondary school”. In: *Learning and Instruction*, 21 (4), p. 550-559.
- Rogiers, M., K. Van Ammel, R. Bogaert & H. Van Keer (2020). “Begrijpend lezen, Instructieprincipe 3: Voorzie in expliciete strategie-instructie. Didactiek Nederlands – Handboek”. Online raadpleegbaar op: <https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/12/begrijpend-lezen-instructieprincipe-3-voorzie-in-expliciete-strategie-instructie>.

7. Leesbevordering

- Ryan, R.M. & E.L. Deci (2020). “Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions”. In: *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860.
- Van Ammel, K. (2021). *Reading with skill and will? Mapping and fostering secondary school students' reading comprehension, strategy use and motivation*. Ghent: Ghent University. [Doctoral dissertation].
- Van Ammel, K., K. Aesaert, F. De Smedt, F. De Meester & H. Van Keer (2021). “An analytic description of ProjectExpert: An instructional reading program for ninth-grade vocational students”. In: *L1- Educational Studies in Languages and Literature*, 21, p. 1-35.